

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Коломієць О.В.

*кандидат політичних наук, здобувач,
Відкритий університет розвитку людини «Україна»*

СКАНДИНАВСЬКІ НЕЙТРАЛЬНІ МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Згідно з міжнародним правом, нейтралітет може бути визначений як неучасть у війнах між іншими державами і неприєднанням до воюючих сторін, особливості правового та політичного устрою якого визначені Гаазькою угодою 1907 року. Проте навіть на державному рівні європейські поняття нейтралітету перебувають під впливом історичних наслідків і національних інтересів, унаслідок чого розуміння й виконання нейтралітету в окремих державах вочевидь різні. Головними відмінностями в тлумаченні нейтралітету є ставлення до нього та зовнішньої політики держави щодо участі в міжнародних блоках у мирний і воєнний часи. Фінляндія, як Австрія та Ірландія, репрезентують свій нейтралітет порівняно вільно, тоді як Швеція дотримується суворіших принципів нейтралітету. Загалом же, швейцарський нейтралітет є абсолютною моделлю постійного нейтралітету [1, с. 81].

Політика міжнародної безпеки країн, що підтримують нейтральний статус держави, взагалі має певний ідеологічний характер. Проте особливістю їхніх моделей є саме політика неприєднання до військово-політичних блоків і нейтралітету в певні стани держави. Тому, на думку автора, останні доречно виокремити в окремий клас через їхню подібність.

Закінчення холодної війни привело до зміни геостратегічної ситуації в Північній Європі, що спричинило трансформацію концептуальних основ політики міжнародної безпеки країн регіону. Змінився інституціональний і проблемний контекст, який впливає на формування політики безпеки Скандинавських країн: паралельно до розвитку старих були створені нові інститути регіонального й субрегіонального співробітництва, з'явилися нові проблеми й виклики безпеці, що вимагають нових підходів до їхнього рішення, відбулася трансформація самого поняття безпеки. Унаслідок Скандинавські країни постали перед проблемою перегляду тієї політики міжнародної безпеки, що була характерна для них у роки холодної війни, пошуку свого шляху розвитку у швидко мінливому й нестабільному сучасному світі.

Королівство Швеція є однією з небагатьох західноєвропейських країн, що зберігають нейтралітет, і водночас від початку ХІХ століття не бере участі у військових конфліктах і не приєднується до будь-яких військово-політичних альянсів. Разом з тим, особливістю нейтрального статусу Швеції, на відміну від аналогічного статусу, наприклад, Швейцарії, є те, що він юридично не закріплений як у національному, так і міжнародному правовому полі. Він не згадується в Конституції Швеції і не визнаний офіційно жодною з держав або міждержавних об'єднань. Проте щороку, за історичною традицією, нейтралітет незмінно згадується в зовнішньополітичних деклараціях уряду, які презентує в Парламенті глава зовнішньополітичного відомства і які можна вважати

офіційними підтвердженнями державою свого нейтрального статусу, проголошеного в односторонньому порядку.

Отже, нейтралітет Швеції ґрунтується винятково на її власному самовизначенні на світовій арені. Наслідком цього є відсутність жодних формальних міжнародних гарантій її суверенітету, внаслідок чого держава змушена забезпечувати його самостійно, серед іншого через формування й утримання потужного військового потенціалу. Особливої ваги зазначений складник набув під час холодної війни, коли Швеція перебувала між двома світовими центрами сили – Північноатлантичним Альянсом і Організацією Варшавського договору. У цей період статус Швеції визначався формулою – «позаблоковість у мирний час, нейтралітет під час війни», а її оборонна політика базувалася на доктрині самостійного захисту території та суверенітету («оборони по периметру» або тотальної оборони). Країна утримувала численну армію і формувала потужний військово-промисловий комплекс, який у дійсності повністю забезпечував її потреби в озброєннях та оснащенні. У середині минулого століття Швеція намагалася впровадити програму створення ядерної зброї, однак припинила її наприкінці 60-х років, приєднавшись до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. До особливостей шведського нейтралітету цього періоду слід додати ще дві ознаки. По-перше, попри позаблоковий статус Швеції, офіційна доктрина НАТО розглядала її як природного союзника, армія якого утримуватиме скандинавський плацдарм і створюватиме своєрідний «буфер» між СРСР і членом НАТО – Норвегією. Відповідно, Швеція мала всі підстави покладатися на Альянс у випадку будь-якого збройного посягання на її територію і суверенітет. По-друге, будучи нейтральною, Швеція, однак, завжди виступала проти будь-якої агресії, не остерігаючись ускладнення відносин з країнами-лідерами обох воєнно-політичних блоків. Активна миротворча політика Швеції проводиться з 50-х років минулого століття [1, с. 83–85].

Із закінченням протистояння між Сходом і Заходом питання «твердої» безпеки втрачає колишню актуальність, саме поняття безпеки перетерпіло істотну трансформацію. На початку 80-х років ХХ століття виникає концепція «колективної безпеки» шведського прем'єр-міністра У. Пальме, яка означала відхід від принципу «гри з нульовою сумою», сприймаючи безпеку держави не за рахунок інших країн, а завдяки взаємовигідному співробітництву, наприклад, у галузі скорочення озброєнь. Швеція й Фінляндія надають особливого значення концепції «колективної безпеки». Потім з'явилися некласичні школи, які, з одного боку, як об'єкт безпеки розглядали не тільки державу, але також суспільство й окремого індивіда, з другого боку, включали в поняття безпеки не тільки військово-політичні аспекти (питання «твердої» безпеки), але й соціальні, економічні, екологічні й інші аспекти, що становлять сферу «м'якої» безпеки.

Нові проблеми безпеки вимагали нових механізмів їхнього розв'язання. Проте Скандинавські країни визнають, що механізми ефективного вирішення вищезгаданих проблем можуть бути створені лише на базі тісного міждержавного співробітництва. У 90-ті роки минулого століття створені такі регіональні інститути співробітництва країн Балтійського моря в галузі «м'якої» безпеки, як Рада держав Балтійського моря (1992), Євроатлантична рада Баренцового моря (1993) і Арктична рада (1996), у роботі яких Скандинавські країни беруть активну участь [1, с. 86–87].

Після завершення холодної війни шведська модель самодостатнього, «добре озброєного нейтралітету» поступово втрачає сенс. З одного боку, зникла загроза глобального протистояння, з другого – з'явилися так звані «нові загрози», серед них такі, що мають асиметричний, мережевий характер (міжнародний тероризм, кіберзлочинність тощо). Будь-яка потужна та самодостатня система національної оборони від таких загроз захистити повною мірою неспроможна.

Активізувалися також загрози міжетнічних і загострення «заморожених» конфліктів, тобто виникнення «гарячих точок», де розвиток подій вражає не лише локальну територію, а й довколишні регіони. Протидія таким загрозам можлива лише через врегулювання кризових ситуацій безпосередньо в цих «точках» і потребує спільних дій у межах багатостороннього співробітництва.

Ці обставини, на думку глави Міністерства закордонних справ Швеції К. Більдта, «підготували підґрунтя для зміни парадигми нашої зовнішньої політики та політики безпеки». Зазначені зміни полягали, зокрема, у приєднанні Швеції до ЄС і його політики безпеки, активізації миротворчої діяльності (зокрема, у межах співробітництва з НАТО) та реформуванні Збройних сил у напрямі скорочення їх чисельності і створення сучасної, мобільної і високопрофесійної армії.

Співпраця Швеції з Північноатлантичним Альянсом активізувалася ще наприкінці минулого століття: у 1992 році країна отримала статус спостерігача в Раді Північноатлантичного співробітництва, 1994 року – приєдналася до Програми «Партнерство заради миру», що суттєво розширило її військові та політичні контакти з Альянсом. Водночас, після вступу Швеції до ЄС постало питання можливого приєднання країни до НАТО, проте далі заяв певних високопосадовців справа не зрушила, обмежившись лише поглибленням співпраці та використанням контактів з Альянсом для посилення своєї участі в забезпеченні регіональної й глобальної безпеки та в миротворчій діяльності й кризовому врегулюванні.

Нині Швеція є активним учасником миротворчих місій НАТО. Шведські Збройні сили беруть участь у спільних навчаннях з військовими контингентами країн Альянсу. Їх нинішнє реформування спрямоване, серед іншого, на забезпечення сумісності систем озброєнь, управління, логістики тощо з арміями країн НАТО. Загалом, можна стверджувати, що протягом останнього десятиліття Швеція активно формує систему національної оборони, відповідну стандартам Альянсу.

Проте жодних кроків, спрямованих на приєднання до нього протягом цього часу країна не робила. Навпаки, у згаданих вище щорічних зовнішньополітичних деклараціях уряду, як і раніше, обов'язково містилися підтвердження позаблокового статусу Швеції [1, с. 89–91].

Ситуація дещо змінилась останнім часом – внаслідок, зокрема, підвищення активності Росії в районі Арктики та збройного конфлікту в Грузії. Шведські ліберали та деякі інші політичні сили знову порушують тему приєднання, що досить активно обговорюється також у Фінляндії, яка до цього часу також зберігає позаблоковість. Поява нових загроз робить нейтралітет, навіть «добре озброєний» і самодостатній, дуже вразливим, оскільки найпотужніша національна система безпеки нездатна захистити країну від асиметричних загроз. Очевидно, що ефективно протистояти сучасним загрозам безпеці можна лише в межах багатостороннього співробітництва, забезпечуючи активну

військову присутність у «гарячих точках» світу. Тому сьогодні досить виразною є тенденція переосмислення нейтральними країнами свого місця та ролі в сучасному світі загалом і в забезпеченні його безпеки зокрема, що стосується і Швеції.

Нинішню реформу збройних сил Швеції та наміри створення Скандинавського воєнно-політичного альянсу можна розглядати як ознаки руху країни від традиційного нейтралітету та позаблоковості, які в сучасному світі, на думку автора, вичерпали себе. Водночас, для країни залишаються актуальними різні напрями забезпечення національної безпеки: створення ефективної системи північноєвропейської безпеки; повномасштабна участь у загальноєвропейській системі безпеки і оборони; вступ до НАТО. Сьогодні найраціональнішим для Швеції, на думку автора, є другий варіант, але немає достатніх підстав виключати посилення євроатлантичного вектора у зовнішній політиці країни [1, с. 91–92].

Отже проведений аналіз політики національної безпеки Швеції свідчить про те, що її модель нацбезпеки має чітке забарвлення нейтральної, хоча нині вбачається певний градієнт, спрямований до колективної.

Список використаних джерел:

1. Коломієць О. Безпекова парадигма Скандинавського нейтралітету: на прикладі Фінляндії та Швеції / О. Коломієць // Проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць КиМУ. – Київ: КиМУ, 2012. – Вип. 6. – С. 81–98.

Кулешова К.І.

викладач,

Інститут соціальних наук

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ПІДХОДІВ ТУРЕЧЧИНИ ДО ВРЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ НА АМЕРИКАНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ

1. Сьогодні Туреччина здійснює багатоаспектну зовнішню політику, яка має глобальні виміри – від Африки до Південної Америки, від Східної та Південної Азії до країн Карибського басейну. Вона започаткувала (разом з Іспанією) сім років тому під егідою ООН проект «Союз цивілізацій», спрямований на поглиблення міжкультурного діалогу та протидію екстремізму. Цілі проекту в різних регіонах миру, як і основні напрями зовнішньополітичної діяльності не суперечать курсу, що його проводить Вашингтон, хоча в окремих випадках, зокрема пов'язаних з регіональними конфліктами, Туреччина виступає впливовим гравцем, якій обіймає незалежну, аж ніяк не підпорядковану Сполученим Штатам позицію, яскраво заявляє про те, що не погоджується із роллю «молодшого партнера».

2. В основі сучасної політики Туреччини по врегулюванню конфліктів лежать шість принципів.